

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВИД ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Інформатизація сучасного суспільства, зміни соціально-економічного та політичного буття людини, прискорюють реформування системи вищої освіти України, в якій професійна підготовка майбутніх викладачів вищої школи посідає особливе місце. Педагогічна освіта є фундаментом для формування висококваліфікованих кадрів, розвитку освітніх систем, поширення цінностей та знань, забезпечення соціальної мобільності та стимулювання інновацій, що має величезне значення для сталого розвитку суспільства в цілому.

Викладачі вищих навчальних закладів відіграють ключову роль у формуванні майбутніх фахівців різних галузей, передаючи їм не лише знання, а й навички критичного мислення, наукового пошуку та професійної етики. Для успішної роботи викладача вищої школи необхідні глибокі знання у своїй галузі, професійно-педагогічні уміння та навички, здатність до наукової діяльності, комунікативні здібності та прагнення постійного професійного зростання. Належний рівень професійної підготовки викладачів вищої школи забезпечує високий рівень фахових знань і компетентностей, які є запорукою підготовки висококваліфікованих кадрів для різних галузей економіки, науки та культури, що стимулює інноваційний розвиток та процвітання суспільства.

Система вищої освіти пропонує широкий спектр освітніх послуг, охоплюючи не лише безпосередньо навчання студентів, але й сприяючи розвитку науки, інновацій, культури та здорового способу життя в суспільстві. Серед них основними є навчальні послуги, які включають програми бакалаврату (4 роки навчання), програми магістратури (1-2 роки навчання), програми докторантури (PhD, 3-5 років навчання), післядипломну освіту (підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів), курси підготовчих відділень для вступу до закладів вищої освіти та дистанційне навчання (онлайн-курси, програми). Важливе місце у цьому ряду займає дистанційне навчання як форма організації освітнього процесу, за якої його учасники (студенти та викладачі) здійснюють навчальну взаємодію на відстані, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

Актуальність запровадження дистанційного навчання у вищій освіті викликана низкою причин: процесами глобалізації, інтеграції та інтернаціоналізації вищої освіти, потребою в безперервній освіті в епоху стрімких змін та інновацій, соціальними викликами та пандемічною ситуацією, технологічним прогресом та економічною ефективністю, індивідуалізацією та гнучкістю навчання, розширенням доступу до якісної вищої освіти та конкурентоспроможністю університетів.

Проблемі запровадження дистанційного навчання, використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі вищої школи присвячено наукові праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Це дослідження таких науковців як А. Анісімов, В. Биков, В. Бондаренко, Т. Данилишена, Б. Демида, І. Копил, В. Кухаренко, М. Лебедева, В. Олійник, В. Осадчий, В. Плющ, Є. Полат, Ю Равлів, О. Рибалко, С. Сагайдак, С. Сисоєва, В. Степанов, А. Хуторський, Д. Яковлев, Т. Ярошенко та ін. Серед зарубіжних слід назвати Т. Anderson, Р. Baskerville, Р. Hartman, Р. Корсіаї, М. Moore, D. Garrison та ін.

Дистанційне навчання розглядається в педагогічній науці як сукупність інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі [2]. Відмінністю дистанційного навчання від заочного навчання є використання асинхронного режиму, при якому здобувачі освіти можуть опановувати навчальний матеріал та виконувати завдання в

зручний для них час, не прив'язуючись до фіксованого розкладу чи режиму реального часу. Натомість, заочне навчання передбачає синхронний режим: студенти повинні періодично приїжджати на сесії, де навчання відбувається у встановлений час та в присутності викладачів. Водночас, у дистанційному навчанні також можуть використовуватися форми синхронного режиму, такі як вебінари, відеоконференції, онлайн-консультації в реальному часі.

Законодавчо дистанційна освіта регламентується окремими нормативними документами та положеннями, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Основними з них є:

1. Положення про дистанційне навчання (2013 р.). Це базовий документ, який визначає основні засади організації та впровадження дистанційного навчання у навчальних закладах України. У ньому розкриваються принципи, форми, технології дистанційного навчання, вимоги до учасників та ресурсного забезпечення [3].

2. Окремі накази та листи МОН: міністерство періодично видає накази, розпорядження та роз'яснювальні листи з питань запровадження дистанційного навчання у закладах освіти різних рівнів. Зокрема, під час пандемії COVID-19 було видано низку тимчасових рекомендацій.

3. Стандарти та рекомендації щодо ліцензування: для отримання ліцензії на впровадження дистанційної освіти заклади мають відповідати певним стандартам та виконувати рекомендації МОН щодо програмно-технічного, кадрового та методичного забезпечення.

4. Нормативні акти з питань електронного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій: оскільки дистанційне навчання тісно пов'язане з цифровими технологіями, до нього можуть застосовуватись окремі положення та стандарти щодо електронного, мобільного та змішаного навчання, використання ІКТ в освіті.

Загалом, нормативно-правове регулювання дистанційної освіти в Україні перебуває на стадії розвитку та вдосконалення з метою забезпечення високої якості, доступності та ефективності цієї інноваційної форми здобуття знань.

Змістовно-порівняльний аналіз наукових джерел [1; 2; 4; 5], практика запровадження дистанційного навчання у вищій школі України, показують, що характерними рисами такого навчання є:

- гнучкість та доступність: студенти можуть навчатися в зручний для них час та в зручному місці, долаючи географічні бар'єри; це робить вищу освіту більш доступною для різних категорій населення;

- технологічність: навчальний процес побудований на активному використанні комп'ютерних мереж, онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів, що забезпечує інтерактивність та наочність;

- інтерактивність: незважаючи на відстань, забезпечується активна взаємодія між студентами та викладачами через форуми, чати, вебінари, відео-конференції;

- модульність: в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних модулів сформувати навчальну програму, яка відповідає індивідуальним чи груповим потребам;

- паралельність: навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком) без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;

- економічність: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане подання інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання знижують витрати на підготовку фахівців [1].

Таким чином, дистанційне навчання у вищій школі є гнучкою, технологічно-просунутою та студенто-орієнтованою формою здобуття освіти, адаптованою до викликів сучасного світу.

Основними видами навчальних занять дистанційної освіти у вищій школі є: лекція, семінар, практичне заняття, лабораторне заняття, консультації, самостійна робота, контрольні заходи.

У дистанційному навчанні лекція зазвичай представлена у вигляді відео-лекцій (лекції записані заздалегідь відео з поясненнями викладача), онлайн-лекцій (лекції у форматі вебінарів або відеоконференцій в реальному часі), або мультимедійних презентацій з аудіо-супроводом. Семінарські і практичні заняття проходять як онлайн-семінари/практикуми в режимі відеоконференції; як інтерактивні форуми для обговорень та дискусій та як командні проєкти з використанням спільних онлайн-дошок та документів. Виконання лабораторних робіт передбачає використання віртуальних симуляторів, тренажерів для проведення експериментів; віддалений доступ до реального лабораторного обладнання; аналіз даних, кейс-стаді з використанням спеціалізованого програмного забезпечення. Різновидами консультацій можуть бути індивідуальні та групові онлайн-консультації зі викладачем, форуми для постановки запитань та отримання відповідей, чати для оперативного зворотного зв'язку.

Особливе місце у дистанційному навчанні у вищій школі займає самостійна робота. Вона включає опрацювання електронних текстових, аудіо- та відеоматеріалів; виконання інтерактивних вправ, тестів, завдань; підготовку есе, проєктів, презентацій тощо. Самостійна робота дозволяє студентам розвивати навички самонавчання, критичного мислення, тайм-менеджменту, які є надзвичайно важливими у дистанційному форматі. Викладачі при цьому виступають фасилітаторами, які структурують, спрямовують і контролюють самостійну роботу студентів за допомогою навчальних завдань, інструкцій, коментарів та зворотного зв'язку [4].

Що стосується контрольних заходів в системі дистанційної освіти у вищій школі, то вони містять комп'ютерне онлайн-тестування з різними типами запитань; підсумкові онлайн-екзамени, захисти робіт у режимі відеоконференцій; перевірку письмових робіт з подальшим коментуванням.

Усі ці види занять можуть використовуватись як окремо, так і в комбінованому вигляді, утворюючи змішані форми навчання. Вибір конкретних форматів залежить від специфіки дисципліни, технічних можливостей та педагогічного дизайну курсу.

У системі дистанційного навчання взаємодія між викладачем і студентом має виражений суб'єкт-суб'єктний характер. Це проявляється в рівності позицій: на відміну від традиційної схеми «викладач-лектор – студент-реципієнт», у дистанційному форматі викладач і студент є партнерами, рівноправними учасниками спільної пізнавальної діяльності. Обидві сторони у процесі взаємодії проявляють високу активність: викладач у створенні навчального контенту та організації комунікації, а студент – у самостійному опануванні матеріалу та постійній зворотній взаємодії. У процесі фахової підготовки відбувається постійний діалог між викладачем і студентом через різні комунікаційні канали: форуми, чати, відео-конференції, вебінари, електронну пошту, мобільні додатки, соціальні мережі. Комбінація різних каналів комунікації дозволяє забезпечити зручність, оперативність, різноманітність та інтерактивність взаємодії між учасниками дистанційного навчального процесу [4]. Отже, суб'єктний характер взаємодії у дистанційному навчанні сприяє формуванню в студентів самостійності, відповідальності, критичного мислення та інших важливих якостей майбутнього фахівця.

Військова агресія Росії проти України з лютого 2022 року спричинила значні виклики та потребу в термінових перетвореннях у системі вищої освіти нашої країни. Серед ключових змін та адаптацій можна виділити наступні:

- перехід на дистанційне та змішане навчання: багато університетів були вимушені швидко перейти на дистанційні форми навчання або змішані формати через ризики безпеки та руйнування інфраструктури; це вимагало термінового розгортання онлайн-платформ, навчання викладачів та студентів;
- евакуація та переміщення університетів: низка закладів вищої освіти з охоплених бойовими діями регіонів були евакуйовані до більш безпечних областей України або за кордон; це потребувало логістичних зусиль, пристосування до нових умов праці та навчання;
- академічна мобільність: збільшився обсяг програм академічної мобільності, українські студенти та викладачі тимчасово долучалися до іноземних університетів;
- оптимізація та кооперація: відбулася оптимізація використання матеріальної бази, об'єднання зусиль закладів вищої освіти для максимально ефективного забезпечення навчального процесу в умовах війни;
- продовження наукових досліджень: незважаючи на труднощі, українські вищі намагаються максимально зберегти та продовжити наукову діяльність; викладачі і студенти проводять наукові дослідження, беруть участь у грантових програмах, готують наукові публікації;
- психологічна підтримка: виникла нагальна потреба у наданні психологічної допомоги студентам та викладачам, які перебували у стресових умовах воєнного часу; в освітній процес вишів упроваджуються психолого-реабілітаційні програми;
- патріотичне виховання: посилилась увага до патріотичного виховання молоді, долучення студентів до волонтерської діяльності та підтримки Збройних Сил України.

Ці та інші перетворення стали викликом для української вищої освіти, проте їх вдається реалізувати завдяки згуртованості, адаптивності та високому патріотизму в університетських спільнотах.

Таким чином, дистанційне навчання, як вид освітніх послуг у процесі професійної підготовки майбутнього викладача вищої школи, забезпечує високий рівень фахових знань і компетентностей в сучасних складних умовах функціонування вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Кияшко О. В. Дистанційне навчання іноземним мовам. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Київ, 2010. Ч. 2. С. 187-193.
2. Плющ В. М., Равлів Ю. А. Становлення дистанційного навчання в Україні. *Вісник Глухівського НПУ імені О. Довженка. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 37. С. 24-30.
3. Положення про дистанційне навчання (2013 р.) [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text)
4. Система дистанційного навчання та використання інформаційних технологій: монографія / за заг. ред. В. П. Степанова. Харків: ХНЕУ імені С. Кузнеця. 2015. 232 с.
5. Ярошенко Т. О. Дистанційне навчання в системі вищої освіти: сучасні тенденції. *Engineering and Educational Technologies*. 2019. № 7 (4). С. 8-21.